

TOESPRAAK EKKLESIA AMSTERDAM zondag 29 april 2018

De toren van Babel

Mark Wildschut

Laat me u meenemen naar de vlakte van Sinear, waar mensen, alle mensen, nog één taal spreken - 'en de gansche aarde was enerlei spraak en enerlei woorden' - en eendrachtig samenwerken - 'Laat ons tichelen strijken, en wel doorbranden' - om een toren te bouwen die tot in de hemel reikt. Probeert u zich hiervan een beeld voor ogen te toveren (kan Breughel zijn, maar...). In plaats van elkaar de hersens in te slaan, slaan ze, zo vlak na de zondvloed, de handen ineem om een toren te bouwen die naar de hemel reikt. Ik vind dat een mooi beeld, een beeld om jaloers op te worden. Kom er maar eens om. De vraag die dit dan ook oproept is: 'Wat is hier mis mee? Waarom moeten mensen door God worden gestraft voor dit werk, voor dit misschien uitzinnige plan? En waarom deze straf?' Traditioneel wordt de mythe van Babel geïnterpreteerd als een moraliserend verhaal over de menselijke *hoogmoed*, een van de belangrijkste christelijke ondeugden: de mens die - net als Icarus bij de Grieken - zo hoog wil rijzen dat hij Godgelijk zou zijn, wordt door Gods straffende hand geslagen; hoogmoed komt voor de val. Maar daarmee is nog niets duidelijk over de aard van de straf. Babel is de oorsprongsmythe van de vele talen of 'tongen' en daarmee van de verwarring, de misverstanden, het onbegrip tussen de mensen. Maar waarom juist deze straf? Waarom is verwarring zaaien een gepaste straf voor hoogmoed? Dat zien we als we op het niveau van de taal blijven. Want dan zien we alle mensen samenwerken, samen bouwen aan die toren. En we begrijpen dat ze dat alleen kunnen omdat ze één taal spreken, omdat ze elkaar verstaan: 'Geef mij die tichel eens aan' enzovoort.

De *eenheid* onder de mensen die één taal spreken stelt hen tot grote daden, grote projecten, grote bouwwerken in staat, en de droom van het tijdperk vóór Babel - in feite de droom, de utopie, het uiteindelijk richtinggevend principe voor elke vertaler - is de droom van één mensheid die één taal spreekt en eendrachtig samenwerkt aan één project - een soort grandioze geslaagde EU op wereldschaal. Zo'n project nu zou zo groots, zo omvattend zijn dat zo'n mensheid geen God meer nodig heeft. Eendracht maakt macht, zegt de volksmond. Als je het zo ziet, krijgt het verhaal een minder morele toon. God zag zich bedreigd door een project dat niet onmogelijk was, maar juist dreigde te lukken en daarmee hem, God, overbodig zou maken. God staat zelf voor de *eenheid* en daarom kan hij de eenheid van de mensheid niet gebruiken. 'Want daar heeft de Ene de taal van heel het aardland verward; en van dááruit heeft de Ene hen verstrooid over het aanschijn van heel het aardland,' staat er in de fraaie Naardense Bijbel. God nestelt zich in de *verschillen* tussen mensen: dáár hebben ze hem nodig, in hun misverstanden, hun onbegrip, hun ruzies, als een ideaal van eenheid en omvattende waarheid dat hun onenigheid opheft.

Toch blijft de vraag staan, ja wordt zo alleen maar scherper. Want zo bezien zou God een jaloerse God zijn, die de mens zijn grootheid niet gunt en alleen uit zelfbehoud de 'spraak van de mensen verward en hen over de ganse aarde verstrooit'. Daar lijkt het op als die God hier zegt, nogmaals in de Naardense vertaling: 'Ziedaar, één gemeenschap, één taallip voor hen allen, en dít is het begin van wat zij gaan doen: nú is voor hen niets meer onuitvoerbaar van al wat ze verzinnen te doen. Welaan, laten we neerdalen en daar hun taal verwarren.' Een jaloerse God dus. Daar valt niet mee te leven, en ik geloof ook niet dat het zo is. Ik geloof, of wil geloven in een God die het beste met ons voor heeft en die dus ook met deze straf het beste met ons voorheeft.

Dus moeten we de vraag aanscherpen. Waarom moet de toren van Babel verwoest worden? Vanwaar deze straf? Is het beeld van de torenbouw van Babel niet een ideaalbeeld van menselijke samenwerking en eendracht? Is dit feitelijk niet wat wij allen met het beste wat we in ons hebben

nastreven? Is dit niet wat elke socialistische utopie ten diepste wil: zodanig samenwerken dat we de hemel op aarde halen? Is dat niet wat we ook hier in deze Ekklesia zoeken en nastreven als we zingen om een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, waar brood en recht en waardigheid en liefde is voor al wat leeft? Is dat niet waartoe ook wij, zeker ook als vertalers, die de verschillen tussen de talen willen overbruggen en zo in feite de pre-Babelse situatie van 'enerlei spraak en enerlei woorden' nastreven, ons steentje toe proberen bij te dragen: 'Laat ons tichelen strijken en wel doorbranden'? En, sterker nog, is dat niet alleen wat we nastreven, maar waarnaar we hard op weg zijn? Talen sterven in rap tempo uit en we stevenen met grote snelheid af op de ene taal, de ene voor iedereen toegankelijke informatiestroom die rond de aardbol raast. Via het internet raken alle mensen met elkaar verknoot en wordt gepoogd alle verschillen te overbruggen. Ook met de verengelsing die, zeker in het hoger onderwijs, in rap tempo doorzet, komt de situatie van 'enerlei spraak en enerlei woorden' een stuk dichterbij. We bouwen aan de toren van Babel, en die is al vele malen hoger dan die van drie millennia geleden op de vlakke van Sinear. Daaraan geven we onze beste krachten. Op die weg zullen we voortgaan, naar beste kunnen, naar beste weten. Op die weg, waar we God dan klaarblijkelijk steeds minder nodig hebben.

En toch, tegelijkertijd hoop ik, gelóóf ik dat iets of iemand het beter weet dan wij. En laat ik dat- of diegene God noemen. En geloof dat we het niet zonder hem kunnen stellen, ook al hebben we daar nauwelijks nog enig besef van. 'Hoe konden wij de zee leegdrinken? Wie heeft ons de spons gegeven om de hele horizon uit te wissen?' 'Wat hebben wij gedaan om deze aarde van haar zon los te ketenen?' Dat zijn woorden die Friedrich Nietzsche, de verkondiger van de dood van God, zijn 'dwaze mens' in de mond legt. En volgens diezelfde Nietzsche zou het nog wel een paar eeuwen duren voor we echt gaan beseffen wat het betekent dat God dood is: 'Nog zien wij onze dood, onze as niet, en dit bedriegt ons en laat ons geloven dat wij het licht en het leven zijn - maar dat is slechts het oude vroegere leven in het licht van de vergane mens en de vergane God, wiens stralen ons immer nog bereiken - ook het licht heeft tijd nodig, ook de dood en as hebben tijd nodig!'

Waar is God? Is hij in mijn beste krachten, in onze redelijkheid, in onze geslaagde vertalingen, in de bruggen die we naar elkaar toe bouwen, in onze overeenkomsten, verdragen, in ons wederzijds begrip? Of huist hij juist in onze verschillen, in ons onbegrip, in en voorbij de grens van wat wij kunnen weten, voorbij het menselijkerwijs mogelijke, voorbij alles wat wij kunnen verzinnen? Is hij de kink in onze kabel, het zand in onze geoliede machine? En heeft hij daarom onze talen verstrooid, niet als straf, maar als gift opdat wij de mensen kunnen blijven die we zijn, opdat wij kunnen blijven vertalen en in hem blijven geloven?

Ik loop op straat en er komt me een man, een vrouw tegemoet, iemand met een donkere huidskleur misschien, uit een of ander Afrikaans land. Hij, zij vraagt me in gebroken Engels de weg, hij, zij vraagt me misschien wat geld om te kunnen eten. Ik wijs hem de weg, ik geef haar een briefje van tien en vervolg mijn weg, ternauwernood aangedaan. Life goes on.

Ik loop op straat en er komt me een man, een vrouw tegemoet, iemand met een donkere huidskleur misschien, uit een of ander Afrikaans land. Hij, zij spreekt me aan in een taal die ik niet versta. Wat zegt hij, wat vraagt zij? Misschien vraagt hij de weg, misschien wil zij wat geld, misschien zegt hij wel 'Laat ons tichelen strijken en hard doorbranden'. Ik weet het niet, ik sta stil, ik kijk, ik vraag: wat voor taal spreek jij? Wie *ben* jij? En later, als ze zijn doorgelopen, denk ik, voel ik, van mijn stuk gebracht: volgens mij ben ik net God tegengekomen!

Daarom bid ik, smeed ik God: daal af uit de hemel en verstrooi opnieuw onze talen, scheur de hemel open en kom ons bevrijden!

Zo moge het zijn!